

HAKAN GÜNDAY'IN “DAHA” ADLI ROMANI ÜZERİNE “ZİHNİYET” BAĞLAMINDA BİR OKUMA

Doç. Dr. Recai ÖZCAN¹

Öz

Hakan Günday'ın son romanı Daha'nın konusunu günümüzün en önemli problemlerinden biri olan “göç” ve “insan kaçakçılığı” oluşturur. Geçmişte yapılan hataların cezasını çekmek zorunda kalan çocukların dramı, roman kahramanı Gaza ve çevresiyle sembolleştirilir. Ayrıca “insanlığın büyük günahı”yla yüzleşme sürecini anlatan roman, Gaza'nın öze dönüşünün hikâyesi olarak da değerlendirilebilir. Okur, Daha'nın ilk cümlesiyle birlikte kahraman anlatıcının “ne anlattığı/içeriği” ile daha çok meşgul olmaya başlar. Bu noktada okuyucuyu metne bağlaması yönünden “zihniyet” kavramı önemli bir unsur olarak ortaya çıkar. Bu yazıda romanında, bireyden topluma doğru genişleyen, anlatıcı kahraman vasıtasıyla okurun dikkatine sunulan, yazarın ve dönemin zihniyetini anlamaya yardımcı olan unsurlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hakan Günday, Daha, Türk Romanı, Roman ve Zihniyet

A Mentality-Related Reading about Hakan Günday's “Daha” Novel

Abstract

The subject of Hakan Günday's last novel “Daha” consists of one of the most important problems nowadays “immigration” and “human trafficking”. Tragedy of children who suffer from the mistakes made in the past are symbolized with main character of the novel “Gaza” and his surroundings. Also, this novel, which tells the face-off period of humanity with its big sin, can be evaluated as the story of Gaza's transformation to self. Reader starts to deal with mostly “what is narrated/content” just with the first sentence of Daha. At this point, mentality concept becomes prominent due to connecting the reader to the text. In this essay, some elements that expand from individual to society, that are brought to the attention of reader by main character and that helps to understand mentality of the writer and era will be analyzed.

Keywords: Hakan Günday, Daha, Turkish Novel, Novel and Mentality

1 Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı. recaiozcan@duzce.edu.tr

Giriş

Mikhail Bakhtin'in ifadesiyle roman, canlılığı ve değişkenliği nedeniyle tahlili zor bir edebî ifade vasıtasıdır. Bu özelliği bir roman teorisi oluşturulmasının güçlüklerini ortaya koyar. (Bakhtin 2001:165) Gerçek olmayan bir dünyada “gerçek değerlere ulaşma” arayışı olan roman, aynı zamanda bireysel ve toplumsal tarih belgesi özellikleri taşır. (Goldmann 2005:22) Goldmann, romanı üretim ilişkileri bağlamında değerlendirir. Goldman'a göre romanın yapısı ile toplumun yapısı arasında bir ilişki vardır. Bu edebî tür piyasa ekonomisinin ürettiği “bireyci toplum” anlayışını yansıtır. (Goldmann 2005:25) Roman türünün temelinde “tahkiye” vardır. Vaka, romanda en önemli unsurdur, romandan vakayı kaldırdığımız zaman elimizde “*bir yağın söz*” kalır. (Aktaş 1991:11) Anlatmaya bağlı edebî metin özelliği nedeniyle romanın masallarla, destanlarla ve halk hikâyeleriyle ortaklığı olduğu açıktır. Hikâye edilen vakanın içinde, vakanın oluşumuna katkısı bulunan kahramanların “roman karakteri” olabilmesi için “destanilikten” sıyrılması gerekir. Bu durum olağanüstü niteliklere sahip kahramanın, sıradan bireye dönüşümü anlamına gelir. Modern bireyin ihtiyaçlarını, hazlarını, düşüncelerini ve davranışlarını yansıtan bir edebî tür olarak roman, devamlı değişimin peşindedir. Roman yazarı romanın okur-la ilişkisini kesmemek, gazetelerde tefrika edilen roman bölümlerinin okunmasını sağlamak için vaka, olay örgüsü gibi romana özgü unsurları çok iyi seçip kullanmaya gayret gösterir. Vaka kurgusu, karakter yaratma, karakteri roman atmosferinin ortamında yaşatabilme ve romanı, kurgulanan bütün bu yapıyla bağlantılı olarak sonlandırabilme, romancının başarısı için gereklidir. Bütün bu “karmaşık” yapısı içinde bir romanı “tahlil etmek”ten çok onu “tahlili bir bakışla anlamaya”, “değerlendirmeye”, “okumaya” (Rifat 2012:11) çalışmaktan söz edilebilir. Burada bize yardımcı olacak en önemli araç eserin kendisidir.

Daha: “Bir Dünya Öfke”

Günümüz Türk romanının bilinen kalemi Hakan Günday'ın 2000'li yıllardan bu yana yayınladığı romanların bugün itibarıyla sonuncusu olan *Daha*'nın konusunu yirmi birinci yüzyılın başlıca problemlerinden biri olan “göç”² ve buna bağlı olarak insan kaçakçılığı oluşturur. Babasının “hataları” nedeniyle hayatı olumsuz anlamda değişen Gaza'nın anlatımıyla gireriz romanın kurmaca dünyasına. Dedelerin işlediği günahların cezasını çekmek zorunda kalan çocukların dramı, Gaza'nın hayatında sembolleştirilir. Metin, Anadolu'nun küçük bir kasabası olan Kandallı'da yaşayan, “insan ticareti” yapan babası yüzünden hayatın “kötü” yüzüyle karşılaştıktan sonra bu kötülüğün kaynağına gitmek için uzun bir yola çıkan Gaza'nın öze dönüşünün hikâyesidir. Gaza örneği üzerinden insanlığın günahlarıyla yüzleşmesi, günahların-

2 Yoksulluk, işsizlik, savaş nedeniyle topraklarını terk etmek zorunda kalan insanların yasadışı yollardan yaptıkları, uzun süreçte kötülüklerle maruz kalarak, hastalık ve birçok başka nedenden dolayı birçoğunun yollarda öldüğü toplumsal hareket.

dan arınmaya çalışması ve bu süreçte çektiği sıkıntılar tasvir edilir. Romanda insani değerlerin, maddiyata tapan zihniyet karşısında iflasının, bireyin ve toplumun her kademesinde had safhaya ulaşan çürümenin, insanın çaresizliğinin örnekleri görülür.

Anlatmaya bağlı bir edebî metnin tahlilinde esere sorulması gereken temel iki soru vardır. Birincisi metnin içeriğiyle bağlantılı olan: "metinde ne anlatılıyor?" sorusu; ikincisi metnin biçimiyle yani olay örgüsünün düzenlenişi, dil ve üslup gibi unsurları anlamaya yönelik olan "hikâye nasıl anlatılıyor?" sorusudur. Hakan Günday'ın "Daha" adlı romanını okumaya başladığımda metni oluşturan hangi parçanın yazarca önemsendiği/öne çıkarıldığı başlıca sorularımdan biriydi. Bir okur olarak romanda ilk olarak Gaza'nın sesini duyduğuma göre acaba onun bana "ne" anlattığıyla mı yoksa bunu "nasıl" dile getirdiğiyle mi ilgilenecektim? Eserin ilk cümlesinden itibaren kahraman anlatıcının "ne anlattığı" ile daha çok meşgul olduğumu gördüm. Bir romanda karşınıza çıkan ilk ses: "*Babam bir katil olmasaydı, ben doğmayacaktım...*" cümlesi olunca zihnini kurcalayan sorulardan bazıları: "*Bu hikâyenin anlatıcısı kim? Babası niçin katil olmuş? Babasının katilliği ile kendisinin dünyaya gelip gelmemesi arasında ne gibi bir ilişki var? Neden sonuç bağına önem veren bir anlatıcı ile mi karşı karşıyayım?*" olacaktır. Bu sorular, Forster'in tasvirinde olduğu gibi, okurda merak, zekâ, bellek arar ve vakanın içeriğiyle bağlantılıdır. (Forster 1985:129) *Daha*'da bu unsurlardan öne çıkan "merak"tır. Okuyucunun merakı: Gaza ve babasının kaçakları nereye götüreceği, depoda ne olacağı, kaçakların Türkiye'yi terk edip edemeyecekleri soruları etrafında şekillenir. Bu sorulara anlatıcının yardımıyla "*kolayca*" bulunan cevaplar, okuyucunun metinden kopmamasını sağlar ve eseri bir bakıma "*popüler*" hâle getirir. David Lodge'un da belirttiği gibi "*dinleyicisinin aklında sorular oluşturan*" anlatılar kendilerine yönelik ilgiyi devamlı ayakta tutarlar. (Lodge 2013:30)

Daha Romanında Zihniyetle İlgili Unsurlar

Okuyucuyu metne bağlayan ve eserin "ne anlattığı" ile bağlantılı olan önemli bir unsur "zihniyet"tir. Türkçe sözlükte "anlayış" olarak ifade edilen zihniyet kavramını Şerif Aktaş'ın ifadesiyle "*topluma hâkim askeri, idari, felsefi, adli güçler, rejimle ilgili düşünceler, uygulanan sosyal hayat düzeni, kanunlar, ileri sürülen düşünceler, din ve eğitim ile ilgili uygulanan ve ileri sürülen teklifler, ticari hayatı idare eden prensipler*"in bir arada ortaya çıkardığı "*zevk ve anlayış*" (Aktaş 2013:38) olarak anlıyor ve *Daha* romanında zihniyeti oluşturan unsurları aramak istiyoruz. Bizi bu konuda düşünmeye iten nedenlerden biri, roman yazarının, kurgu kahramanını kendi dünya görüşünün, "ideolojisinin" sözcüsü olarak kullanması. Yazarın bu yaklaşımı romanı, birçok bölümde adeta uzun bir eleştiri metnine dönüştürüyor. Eserde roman kahramanı Gaza'nın dünyayı anlamaya çalışmasına, yaşadıklarını sorgulamasına şahit oluyoruz. Hatta *Daha* romanının, topluma hâkim anlayış bağlamında "idari", "adli", "dini", "sosyal hayatla ilişkili" "çürüme"nin nedenleri ve sonuçlarının tasviri üzerine kurgulandığını söyleyebiliriz. Bu noktada eser, Milan Kundera'nın roman tanımına uygun olarak "*sorgulama*" ve "*keşif*" özelliği taşır. (Kundera 1989:13) Bireyin kendisini, ailesini,

toplumu sorguladığı metin olan roman, Kundera'nın gözünde: “*düşsel kahramanlar aracılığıyla görülen yaşam üzerine düşünmedir.*” (Kundera 1989:97) Sorgulamanın başladığı nokta hayatta bir şeylerin yanlış gittiğine dair sezgilerin yoğunlaştığı andır. Daha romanının odak noktası; Gaza'nın bireyi, toplumu, ahlakı, sistemi, devleti yani “içeride” ve “dışarıda” olan her şeyi sorgulamasıdır.³ Kahraman toplumsal çürümeye şahit olur. Romanın bütününde insani değerlerin nasıl çürüdüğü/çürütüldüğü örneklenir. Yanlışlıklar çocuğun doğum anından başlar, genetik mirasını taşıdığı babasından kaynaklanır. Gaza büyüdükçe “Ahadlaşır”, “küçülür”, “sıradan”laşır, nefret ettiği insanların arasına katılır. Bireyin bütün bu karmaşık durumlar karşısında geliştirdiği tepkiler, Daha romanının “son hâkim zihniyet” başlığı altında değerlendirilebileceğini gösterir. Şerif Aktaş dört ana dönemde ele aldığı hâkim zihniyet kavramını şöyle izah eder:

Son hâkim zihniyet ise büyük anlatılardan kaçan, her şeyi birden kucaklayan insanın on dokuzuncu yüzyıl sonlarından itibaren yeni bir mistik tavrın eşliğinde tanımaya başladığı kaotik bir durumdur. İnsan aynı zaman dilimi içinde en eskiyi ve en yeniyi, en iyiyi ve en kötüyü birlikte yaşar. Peşin hükümlerden değil, bir durumdan bir başka duruma çok rahat geçişlerin hazırladığı bir bunalımı yaşamaktadır. (Aktaş 2013:40)

Daha'da yirmi birinci yüzyıl insanının yaşadığı “kaotik durum” gözler önüne serilir. Bireyin, gelenekleşmiş çarpık toplum düzeni karşısındaki “çaresizliği” eseri modern dönemlerin hâkim zihniyetine yaklaştıran tarafıdır. Romanda “sorgusuz sualsiz itaat” tavrıyla bireye; linç kültüründen beslenmesi ve bunu yaşam biçimi hâline getirmesi yönüyle topluma bütün bunların yanında çürümenin önlenmesine değil hızlandırılmasına çanak tutan devlet idaresine yönelik yoğun bir eleştiri vardır. Yazımın ilerleyen bölümlerinde *Daha* romanında, bireyden topluma doğru genişleyen, anlatıcı kahraman vasıtasıyla okurun dikkatine sunulan, yazarın ve dönemin zihniyetini anlamamıza yardımcı olan unsurların neler oldukları üzerinde durulacaktır.

Kötülüğün Mirasçısı İnsan

Kahraman anlatıcı Gaza, sınırları çizilmiş, özgürlükten yoksun, “verili” bir dünyanın içine doğar. Gaza –her insan gibi- doğuştan günahkârdır. Dedelerinden miras kalan “katillik” vasfı genlerindedir. Çocuk, babasının günahlarla dolu dünyasının atmosferinde soluk almaktan, onun gibi olmaktan kaçamaz ve onunla özdeşleşir: “*Ben de babam olmuştum! Bir Ahad olmuştum. Hatta ondan da beter...*” (s. 52) Gaza'nın, babası hakkındaki düşünceleri eseri psikanalitik okumaya elverişli kılar. Onun, romanın farklı bölümlerinde dile getirdiği: “*babasının ölümünü istemek*”, “*öldürdüğü babasının yerine geçmek*” gibi düşünceler, Freud'un Dostoyevski üzerinden açıkladığı

3 Sorgulama, bir olayın sadece nedenini araştırmak değildir. Yazarın eserinde anlatmayı tercih ettiği, üzerine düşündüğü, okura farklı örneklerle sunduğu her unsur onun dünyayı sorgulamasının bir parçasıdır.

“baba katli”, “baba özdeşleşmesi” kavramlarıyla birlikte değerlendirilebilir. (Freud, 2016:232) Gaza “ben”, Ahad “üst-ben”dir ve bu iki unsur sürekli çatışır. Babasının ölümüne kadar olan süreçte, yani Gaza “babası olduğunda”, büyük bir varoluşsal buhran içinde kendisini bir “yaratık” gibi hissederek: “Korkunç bir yaratığa dönüşmem sadece beş yıl sürmüştü. Babam, Aruz, Dordor ve Harmin’in bir toplamı olmuştum.” (s. 71)

İçine “düştüğü” hayatı yaşamak zorunda kalan Gaza, yazgısını değiştirmek ister. Geçmişle yüzleşmeye çalışırken geçmişin bir kurgudan ibaret olduğunu görür. Geçmiş zannedildiği gibi olup biten, yaşanmış, değiştirilmesi mümkün olmayan anlardan mı ibarettir? Yoksa her geçen gün kişiden uzaklaşan, uzaklaştıkça değişen, farklılaşan hatıralar mıdır? Gaza nefret ettiği geçmişinden “bir seferde anlatarak” ve bu anlattığı hikâyeyi “mühürleyerek” kurtulmaya çalışır. Gaza her fırsatta geçmişini yeniden kurgular, yaşamadıklarını yaşamış, görmediklerini görmüş gibidir. Babasının bu kurguda büyük payı vardır. Gaza, “Ahadlaşma” dediği dönüşümü “korkunç bir yaratığa dönüşmek” imgesiyle karşılarken, rüyasında karşılaştığı geçmişini de benzer bir imgeyle tasvir eder:

Sonra da iki avucumu yüzüme götürüp gözyaşlarımı sildim ve başımı kaldırdığımda onu gördüm: Karanlığın içinde duran geçmişimi. Biçimsiz bir hayvan gibi karşımda dikilmiş, bana bakıyordu. Toynakları vardı. Doğmasını izlediğim o buzağı gibi. İncecik ve simsiyah tüylü bacaklarının üzerinde doğrulmuş, her yanından, plasantaya benzeyen şeffaf bir çamur akıyordu. Gövdesi, topraktandı. Ve o topraktan taşmış onlarca cesedin ellerini, burnunlarını ve dişlerini görebiliyordum. Bir yüzü yoktu. Sadece, gözlerinin olması gereken yerde, karanlığın içinde parlayan iki kırmızı nokta duruyordu. Ankara’daki bankada gördüğüm o dijital panodaki noktaların aynısı! Bir ağzı ve bir burnu da yoktu ama aldığı her nefesi verişinde, kırmızı gözlerinin altında bir buhar bulutu belirliyordu. (s. 312)

Geçmişin yeniden kurgulanması yalnızca bireysel bir durum değildir. Gaza, kabullenmek istemese de bugünkü “suçluluk bilinci”nin nedeni geçmişidir. Eserdeki bu tespitler, Sigmund Freud’un insanda suçluluk bilincinin oluşmasıyla ilgili görüşlerini hatırlatır. Freud bir insanın suç işlemeden önce, bilinçaltında “suçluluk bilinci”nin oluştuğunu belirtir ki bunun kaynaklarından biri “Ödip Kompleksi”dir. Suç işleme “suçluluk bilinci” içinde olan insanın rahatlamasıdır. (Freud 2016:202) Depoda insanlara uyguladığı işkenceler ve işlediği diğer suçlarda onun “suçluluk bilinci”yle yetişmesinin payı büyüktür. Bu bilincin oluşumunda aileden başlayarak birçok farklı unsurun etkisi olduğu ve bu noktada Gaza’nın kötülüklerinin nedensiz olmadığı görülür. Terry Eagleton’ın deyişiyle “kötülük fikri, keçi ayaklı bir şeytan fikrini varsaymak zorunda değildir.” Yani kötülüğün kaynağını tamamen “doğüstü” olaylarda değil (Eagleton 2012:19-20) bir takım neden-sonuç ilişkilerinde aramak mümkündür ki Gaza’nın “kötülüğü” bu niteliktedir.

Kaçakları taşıdıkları sırada, içinde buldukları kamyonun uçurumdan yuvarlanması Gaza'yı "kötülüğün kaynağı" olarak gördüğü babasından kurtarır. Uçurumun dibinde aslında Gaza'nın hayatında en önemli kırılma noktalarından biri, onun arınmaya başladığı yerdir. Çünkü Gaza, çukurda geçirdiği saatlerde "geçmişle yüzleşir", bir bakıma "ana rahmi"ne döner. Kahramanın "çukur" olarak nitelediği insanın, çukurun en dibine düşmesi aslında kendisiyle karşılaşması ve dönüşmesidir. Gaza bunu şöyle ifade eder:

Gülüydüm. Bitecekti bütün bunlar! Geçip gidecekti! Buradan çıktığımda okula dönecektim! Her şey değişecekti. Ahad ölmüş olacaktı. Hayata yenisinden başlayacaktım. Daha 15 yaşındaydım. Hiçbir şey için geç değildi. Annemin karnında 15 yıl kalıp, öyle çıkmış olduğumu varsayabilir ve yepyeni bir Gazâ olabilirdim. (s. 205)

Otoritenin Soğuk Yüzü: Baba

Gaza'nın gözünde insanoğlu, yaratıldığından bu yana aynı günahı işlemeye yani "öldürmeye" devam eder. Kabil'in Habil'i öldürmesinden bu yana katletmeyi yaşam felsefesi olarak seçmiş bir varlıktır insan. *Daha*'da "*Hepimiz aslında katil dedelerin torunlarıyız.*" anlamında pek çok cümle vardır. Yaşamak için her türlü hileyi göze alan, yalan söyleyen, hırsızlık yapan ve adam öldüren, bir canlının ölümüne göz yuman dedelerin torunları, babaların oğullarıdır insan. Baba "yaşamak" anne "yaşatmak." isteğinin sembolleridir. Vicdan babanın ellerinde yok olur gider. Babalar katil olmayı seçmese, çocuklar dünyaya gelmeyecektir. İnsanoğlu doğal bir tercih neticesinde hayatta kalır. Özünde güçlü olanın güçsüz olana tahakkümü anlamına gelen bu görüş, Darvinci dünya anlayışının romana/kahramana yansımadır. Yaşamak için öldürmek zorunda kalan insanın dünyadaki hâli ironiktir. İnsanoğlunun kendi yarattığı "ahlak" yasaları ile "doğanın kanunları" arasında devamlı bir çatışma vardır. Bu çatışma sonucunda bir yandan büyük medeniyetler kurulur; diğer yandan bunları yıkmak isteyen topluluklar türer. İnsan kaçakçılığının özünde aslında bu ironi yatar. Batı, medeniyetini kurarken etrafındaki kültürleri acımasızca katletmiş, yok etmiştir. Sıra, katledilen dedelerin torunlarının intikamına gelmiştir. Gaza'nın gözünde Ahad "zalim", "katil", "suçlu", "günahkâr", "müsebbib", "kötü", "öldürülmesi gereken kişi"dir. Kahraman bazen kendisi hakkında istihbarat toplamak için kurulmuş bir gizli servis olarak görür babasını ve bunu şöyle tasvir eder:

Deprem kokusu alan ilkel hayvanlar gibiydi. O ölü mavi gözlerinin hemen ardında, iç dünyama ayarlı bir radar vardı. Sadece beni mahvetmek için üretilmiş bir silahtı babam. Bir teknoloji harikası! İnsansız hava aracı gibi bir şey! Ya da her neyse, içinde insan olmayan bir şey! Ama ben de hazırlıklıydım! Benim de kendime göre tekniklerim vardı... (s. 86)

Gaza'nın babasıyla ilişkileri hiçbir zaman arzuladığı gibi olmaz. Baba Gaza'ya hep uzaktır: "*Gülümsüyordu. Ben de gülümsedim... En son ne zaman elimi tuttuğu-*

nu hatırlamıyordum. Kasabanın tek caddesinde, karşıdan karşıya geçerken belki. Yıllar önce... O kadar zaman sonra yeniden elimi tutmasının nedeni de aynı olabilirdi. Beni karşıya geçirmek için. Başka bir hayata...böylece o an bizi uzaktan görenlere, başka bir resim olduk. Olduğumuzdan farklı çıktığımız bir fotoğraf. Duygudan inşa edilmiş bir baba oğul sahnesi.” (s. 112)

Baba kavramı eserde gerçek ve mecaz anlamıyla okunabilir. Romanın bütünü düşünüldüğünde “baba”nın gücü temsil ettiği ve bu gücün “adil” değil “zalim” ; “yapıcı” değil “yıkıcı” ; “vicdanlı” değil “acımasız” olduğu açıktır. Bireysel, siyasi, toplumsal, ekonomik vs. “güç” her oluşumun daha ötesinde, herkesin içinde var olan bir arzudur. Otoriter olmak bir virüs gibidir ve insanın ölümsüzlük arayışıyla bağlantılıdır. (s. 131) Gaza'nın, babası hakkındaki düşünceleri, yukarıda değindiğimiz gibi Ödip Kompleksi ile izah ettiğimizde/anlamaya çalıştığımızda bize çok elverişli bilgiler sunabilir. Ancak niyetimiz eserden yola çıkarak yazarın “nevroz”larını ortaya koymak (Moran 2014:150) olmadığından, konunun böyle bir okumaya uygun olduğuna işaret etmeyi yeterli görüyoruz.

Otoritenin Deneyimlenmesi: Depo

Eserde farklı okumalara/değerlendirmelere, “anlamsallaştırma” (semanticization) (Jahn 2012:109) yoluyla okumaya açık unsurlardan biri de kaçak göçmenlerin geçici olarak barındırıldığı yer olan depodur. Gaza'nın evinin hemen yanında, hangarın içinde su deposu niyetine yaptırılmış olan bu yer; 200 kişiyi alabilecek 72 metrekare genişlikte bir “gayya kuyusu” ; insanların birer birer, toplumun önünde linç edildiğine tanık olunan “arena” ; “toplumsal çürüme”nin bir evresi; insanların ölmeden önce atıldıkları “çöplük” ; “mükemmel bekleyiciler”in evi ve onların “uyku olmayan kapanma hâli”ni yaşadıkları yer olarak tasvir edilir. (s. 57) Kahramanın “bilinçaltı” olarak da yorumlanabilecek mekân, metinde Ahad'ın Gaza'yı çiğneyen ağzına benzetilmiştir. (s. 82) Gaza, Ahad tarafından “iradesizleştirilmiş”, “itaat ettirilmiş” adeta “köleleştirilmiş”, “iğdiş edilmiş”tir. (Freud 2016:50)

Deponun sembolik anlamlarından biri de onun siyasi sınırlara sahip küçük bir ülke olmasıdır. Gaza'nın gerçek dünyayı dönüştürdüğü, oyun alanı hâline getirdiği deponun bu görüntüsü, Freud'un çocuk ve oyun üzerine tespitleriyle örtüşür. Freud'a göre çocuk, gerçek dünyayı oyunlaştırarak zorlukların üstesinden gelmeyi, yaratıcı olmayı öğrenir. Böylece hayatı tecrübe eder, güce ulaşmanın zevkini yaşar: “oyun oynayan bütün çocuklar, oynadıkları oyunlarla kendilerine özgü bir dünya yaratır; daha yerinde bir deyişle, yaşadığı dünyanın nesnelere kendi beğenisine uygun olarak kurduğu yeni bir düzen içine yerleştirir, böylece tıpkı bir sanatçı gibi davranır. (Freud 2016:104) Gaza'nın “yarattığı” depo ülkesinde yaşayan kaçak göçmenler özgür olduklarını zannederler. Oysa hepsi “büyük bir kafes”te yaşamaktadır. (s. 134) Yirmi birinci yüzyılın insanı buna benzer kafeslerde demokrasi, insan hakları, özgürlük gibi yalanlarla avunan “modern köle” hâline gelmiştir/getirilmiştir. Bu insanlar kapandıkları sınır-

ların içinde ahlak yasaları üretirler. Örneğin onlar için kafeslerini korumak bir “onur meselesi”dir. Simgesel değerler, insani değerlerin önüne geçmiştir. Modern kafeslerde yaşayanlara göre “dürüstlük” onur meselesi yapılacak kadar önemli bir olgu değildir. “Kafes toplumu”nun onur meselesi yaptığı konuları ve yüzyılımız açısından insanların çizdiği siyasi sınırların anlamsızlığını kahraman anlatıcı şöyle ifade ediyor:

“Dolayısıyla onur meselelerinin bile gerçekçi bir tarafı olması gerekiyordu. Örneğin, kadınlar ve bekâretleriyle ilgili olması çok daha mantıklıydı! İşte bu, gerçekçi bir onur meselesiydi! Ya da bir kan davası! Ya da inandığı dinin tartışılması! Ya da ahlakının eleştirilmesi! Ya da içinde yaşadığı kafesin sınırlarıyla oynanması! Bunlar çok daha mantıklı konulardı ve sürdürülebilir ekonomiye zerre kadar zararları yoktu. Dolayısıyla, insanlık tarihi denilen ve içinde birikmekte olan metan gazıyla üçüncü dünya savaşının ilk patlamasının gerçekleşeceği çöplük, artık onur meselesi yapılamayacak konularla doluydu. Her ne kadar, dünya haritasındaki sınır çizgileri akli başında bir dünya dışı varlığa son derece klostrifik gelecek olsa da yapılabilecek bir şey yoktu.” (s. 135)

Yaşam Döngüsü: Çürüme

Daha romanının başlıca teması bireysel ve toplumsal değerlerin anlamını yitirmesi, “insanlığın çürümesi”dir. Çürüme bireyde/bireyle başlar, topluma yayılır. Adalet, dürüstlük, erdem, vicdan gibi değerlerin kaybolmasıyla kendini gösterir. Romanda maddi ve manevi olmak üzere iki tür çürümeden bahsedilebilir. Yazar, Gaza’nın dilinden toprağın altında yaşanan biyolojik çürümeden çok toprağın üstündeki, hayatın içindeki çürümeyi anlatır. Gaza küçük yaşına rağmen, çürümenin bu türünü “bir bakışta” tanıyabilir hâle gelmiştir. Çürüme “*insan nefes alırken*”, “*kalbinde ya da beyinde*” başlar. Kahraman toprağın altında gerçekleşen, “her şeyin her şeyi yiyerek” yaratılan çürümeden nefret eder. Başka türlü bir yaşam döngüsü “*olamaz mıydı?*” diye düşünür. (s. 208) Gaza, kendisinin de çürüme sürecinin parçası olduğunu kaza yaptığında anlar. Aslında doğumundan 15 yaşına kadar olan dönemde çürümenin evrelerini yaşamıştır. Annesinin ona hayat hakkı tanımaması, onun ölümünü dolayısıyla çürümesini başlatır. Bu hikâyeyi kahraman şöyle anlatır: “*çürüyüşüm annemin beni bir taş gibi gömmeye çalıştığı o gece başlamıştı. Tam 15 yıldır çürüyordum! O an, annemden öyle bir nefret ettim ki elimdeki çakmağın alevini, biraz önce sütünü içtiğim o göğsün ucuna götürdüm ve yanmasını bekledim.*” (s. 218)

Bireysel çürümenin nedenlerinden biri “körleşme”dir. Romanda kısırdöngü olarak da ifade edilen bu durum insanın aynı noktadan ikinci kez geçtiğinin farkında olmamasıdır. Kişi, zaman içinde ilerlediğini zanneder, ölerken buna inanır. Kısırdöngüyü yaşayan birey körleşmeyi “savunma biçimi” olarak kabul eder ve dünyadaki bütün kötülöklere karşı “mekânîk bir tepki” olarak körleşmeyi seçer. Yaşama içgüdüleriyle dolu birinin dünyada en büyük korkusu “ölüm”dür. Bu noktada Harmin’in Gaza’ya sunduğu reçete şudur:

Eğer gerçek bir hayat yaşamak istiyorsan, gerçekten de bir amacın olsun istiyorsan, önce ölüm korkusunu atacaksın üstünden! Doğar doğmaz eline tutuşturdukları o ölüm korkusu denilen, hayatın, o yanında bedavadan verdikleri anlamı var ya, işte önce onu fırlatıp atacaksın! Ancak o zaman, özgür olursun! Ancak o zaman gidip de hayatının gerçek anlamını bulursun!" (s. 122)

Ölüm korkusunu yenmenin, özgürleşmenin yolu ise insanın "zaten bir ölü olduğunu" bilmesi ve kabul etmesidir. Gaza'nın hayat ve ölüm hakkındaki düşünceleri varoluşçu dünya görüşünün bir yansımasıdır. Ölümlülük, "var olma"nın "suç" olarak görülmesi düşüncelerinin esası Hazreti Âdem ile Havva'nın cennetten kovulması hadisesine kadar dayanır. Cennetten kovulan insan "ölümlü" olmayı seçmiştir. Dünya "hastalıklı bir varoluş"a sahiptir; aslında "bütün doğa" "Adem'in düşmesi gibi Tanrı'dan düşmüş" olduğu için suçludur ve "suçlu oluş" "korku"yu doğurur. (Soykan 2004:43-44) Harmin'in yukarıdaki tavsiyesi bu noktada anlam kazanır. Kişi "ölüm korkusu"nu yendiği an "özgürleşmiş"tir.

Her bireyin doğasında var olan güç arzusu, varlık mücadelesinin dolayısıyla "toplumsal çürüme"nin hızlanmasının nedenlerinden biridir. Otorite kurma yöntemleri içinde fiziksel, parasal ya da isteğe dayalı olmak üzere üç başlık öne çıkar. İnsanın güç arzusunun ne kadar hayati olduğunu Gaza "Depo" aracılığıyla anlamaya çalışır. Küçük bir ülke olarak depo, insanlığın güç için hangi değerleri görmezden geldiğini, hangi zulümleri uyguladığını gösterir. Gaza'nın "proje" olarak adlandırdığı depo simülasyonu, çocuğun oyun oynayarak gerçek dünyayı kavrama çabasıdır ve bununla birlikte deponun kötülüklerin toplandığı yer olarak görülmesi çocuk zihninin dünyaya verdiği olumsuz anlamın bir göstergesidir.

Çağın Büyük Suçu: İnsan Kaçakçılığı

Bireyin var olma isteği beraberinde, kahramanın ifadesiyle "sürdürülebilir kötülükü" getirir. "Ben" in varlığı "öteki" nin yokluğuna/yok edilmesine bağlıdır. Kaçak göçmenler bu döngünün farkında olmadan, bilgisizce saf değiştirmeye çalışırlar ve daha konforlu bir yaşam uğruna modern dünyanın köleliğini arzularlar. Modern dünyanın işleyişi "sürdürülebilir kötülük" mantığına dayanır ve bu insanların çoğu, düzenin işleyişine yardımcı olduğunun farkında bile değildir. Kaçak göçmen olarak çıktıkları yolda "kaçak işçi" ye dönüşecek ve "kaçak mal" üreterek bu sürece katkı sağlayacak insanların sayısı günden güne artmaktadır.

Romanda devlet düzeninin işleyişine yönelik eleştirel duruş bu noktada ortaya çıkar. "İnsan ticareti" bir kısım devlet memuru tarafından yönetilir. Bunlar arasında İlçe Jandarma Komutanı Yadigar da vardır. Hatta Gaza'nın ifadesiyle Yadigar Başçavuş: "sadece bir karakol komutanı değil değil...bir suç makinesinin garanti belgesi"dir. (s. 109) Kahraman anlatıcı, geçirdiği kazadan 200 saat sonra kurtarıldığında etrafında duyduğu sesler devlet görevlilerinin insan kaçakçılığı konusunda ne kadar duyarsız

olduklarını hatta kaçakçılıktan büyük menfaatler sağladıklarını ve bu menfaatleri için insanların dini değerlerini kullandıklarını şöyle dile getirir:

Sesler duyuyordum. Biri pürüzsüz, diğeri çatallı. Biri genç, diğeri yaşlı. Genç olan soruyordu. “Emniyet müdürünü ne yapacağız?” “O bize lazım. Onu hiç karıştırma. Belediye başkanına yık. Jandarmayı da kat içine. Söyle savcıya, başka kimsenin adı geçmesin.” “Her yerden muhabir yollamışlar. Bütün bahçe, kamera dolu... Bir açıklama yapmak lazım.” “Soruşturma başladı, der, geçiştirirsin. Esas, çocuğu anlat. O varken, gerisiyle uğraşmazlar. Onca zaman, yemeden, içmeden... Mucize... Öyle söyle sen de! Cenab-ı Hakk’ın mucizesi, de. Şöyle bir imanları tazelenin...” (s. 238)

“Sürdürülebilir kötülük” insanın kendine ve topluma ihanet sürecini ifade eder. Dünya tarihi bu açıdan baktığımızda bir “ihanet tarihi” olarak da okunabilir. İnsanlar para, makam, otorite arzularıyla insanlığın en büyük değerlerinden biri olan “sadakat”i unuttur. Tarihin en büyük hainliklerinden biri Hazreti İsa’ya yapmıştır. Anlatıcı, bu ihaneti hatırlatan son akşam yemeği tablosuna gönderme yapar. Gaza’nın Türkiye’de üniversite sınavında 43. olması nedeniyle düzenlenen ödül töreninde çektirilen fotoğraf bu tablo ile benzeşir. Fotoğrafta karakol komutanı emniyet müdürüne, emniyet müdürü jandarma komutanına, jandarma komutanı belediye başkanına bakarken bu zoraki birlikteliği, samimiyetsizliği gizlemeye çalışırlar. Her birinin o fotoğrafta bulunmasının nedeni Gaza’nın başarısından ziyade kendilerinin bu başarıdan alacakları payla bağlantılıdır. (s. 115) Fotoğraftakilerin tümü Gaza’nın geçmişine, bugününe ve geleceğine ihanet etmiştir.

Siyaset, Kültür ve Ahlak

Daha romanında bireysel ve toplumsal “çürüme”nin diğeri bir nedeni siyaset kurumudur. Politikacılar demokrasiyi güçsüzleri yönetmek amacıyla kullanır. Gaza, demokrasinin ne kadar “saçma” bir yönetim biçimi olduğunu depo üzerinde deneyimler. Örneğin depoda yaşayanların liderlerini seçme süreçleri türlü saçmalıklarla doludur. Seçenler neyi seçtiklerinin farkında değildirler. Seçim sonrasında ortaya çıkan ayrışmaların bir mantığı yoktur. Gaza’nın kameralarla izlediği Depo halkının huzuru, içlerine “politika”nın girişiyle bozulur. Politika bilinen işlevini yitirmiş, insanların huzurunu bozan, onları bölen, birbirlerine düşman hâle getiren fitne kaynağı olmuştur:

Altıya bölünmüş ekranımdaki altı kameradan izlediğim görüntülerde beni ilgilendiren tek şey, yarım saat öncesine kadar sahip oldukları huzurun, politika tarafından s...lip atılmış olmasıydı. Ne de olsa politika, insan bedenine giren yabancı bir madde gibiydi. Platin bir çubuk kadar yapaydı. Toplumdaki işbölümünün doğal olarak gelişmesinin önündeki en büyük engeldi. İnsan doğasına aykırıydı. Ama zaten insan da doğaya aykırıydı. Dolayısıyla yapılabilecek bir şey yoktu.” (s. 141)

Politikacı, yalan söyleyerek yaşar/yaşayabilir. Dar sınırlar içinde yaşamak zorunda kalan insanlar özgürlük/demokrasi içinde yaşadıklarını zannederler ama diğer yandan "kısıtlanmış fareler"e benzerler. Yaşlısı genci, çocuğu, kadını hepsi aynı yerde yaşar, aynı yalana inanır. Siyasiler, olması gerekenin aksine toplumun huzurunu bozmak için çalışır, insanların huzursuzluğu arttıkça siyasilerin varlığı anlam kazanır. (s. 159)

Gaza 16 yaşına gelene kadar yaşadığı bütün acı olaylar sonucunda "*dokunama*" hastalığına tutulur. Kaza anında düştüğü çukurda "üst üste" yaşamak zorunda kaldığı ölümlere dokunmaktan o kadar iğrenmiştir ki artık canlılara dokunmak onu ürkütür. Gaza, çürümüşlüğü geri döndürülemez bir gerçeklik, devam eden bir süreç olduğunu bildiğinden çürümenin baş gösterdiği nesnelere, insanlara dokunmanın kendisini yok edeceğini zanneder. On altı yaşına kadar yeterince "çürümüş"tür. Dünyada bireyden topluma kadar her zerre çürümektedir. Gaza'nın "*dokunamadığı*" varlıklar arasında ilk karşımıza çıkan "*bakan*"dır. Gaza, insan kaçakçılığını önleyemeyen hatta bu zulme seyirci kalan siyasilerle el sıkışmaktan iğrenir.

Daha romanında öne çıkarılan, eleştiri konusu hâline getirilen meselelerden biri de toplumsal hafızanın taşıyıcısı olan kültürün dünyanın farklı coğrafyalarındaki algılama biçimleridir. Taliban'ın 1500 yıl önce inşa edilen Bamiyan Budalarını yok etmesi, medeniyet kuranla yıkan kültürün hangi noktaya geldiğini gösterir. Buda heykellerini inşa eden de yok eden de bu coğrafyanın insanıdır. Değişim, kültür pençeresinden bakıldığında pek iç açıcı değildir. Ayrıca kültüre yüklenen değer Gaza tarafından şöyle sorgulanır:

Dolayısıyla kültür kavramını o kadar da büyütmemek gerekiyordu. Ne de olsa kültür, hiçbir alışkanlığından vazgeçemeyip bütün davranışlarını nesilden nesile aktararak biriktiren ve böylece dünyayı yavaş yavaş çöp eve çeviren birtakım saplantılı manyakların işiydi! Evet, aynı zamanda toplumsal bir hafızaydı ama, Alzheimer'a yakalanma eğilimi de ağırdı! Ayrıca bugün, insanlara, dünya üzerindeki bütün kültürleri tanıtan bir sunum yapılsa ve "Buyurun, seçin! Ulaşım bedava! Hangisini beğenirseniz sizi o kültürün içine bırakacağız ve artık orada yaşayacaksınız" dense, yeryüzünün hangi değerli kültür sahibi bölgeleri üç saniye içinde boşalırdı acaba? Bütün bunları düşündüm ama tabii ki hiçbirini bir işime yaramadı!" (s. 301)

Roman kahramanı Gaza'nın, toplumun ahlak anlayışını çok sık eleştirdiğini görüyoruz. Özellikle eşcinsellerin toplumda "namus meselesi" olarak görülüp öldürülmesi trajik bir durum olarak açıklanır. Gaza'ya göre toplumda eşcinsellerin öldürülmesi o kadar sıradanlaşmıştır ki bazı ailelerde "*eşcinsel akraba öldürmek*" "*bir ata sporu*" hâline gelmiştir. (s. 48) Halk her konuda olduğu gibi bu konuda da riyakârdır. Kendisi için mücadele edenleri görmezden gelir. Depo halkının lideri Rastin bunu şöyle ifade eder: "*Evet, ben hep halk için mücadele. Ama ne zaman ben hapis, halk yok! Çok arkadaş öldü. Hapis. Sordun, neden İstanbul Üniversite olmadı. Çünkü ben hapis! Anladı? Hep halk için! Bunlar için! Ama ne zaman ihtiyaç var halk yok! Üzülme, bu küçük ceza onlar için. Ben arkadaşlar öldü. Anladı?*" (s. 156)

Kesin İnançlılık: Sonuna Kadar İtaat

Daha romanında vurgulanan ve toplumsal çürümenin en önemli nedenlerinden biri de insanların sorgusuz sualsiz itaatkârlıklarıdır. Anlatıcı kahramana göre dünyaya geldiği andan itibaren korkmaya başlayan insanı yaşatan ve onu “otorite”ye “itaat” ettiren “korku” duygusudur. Bu duygunun özünde “ölüm” yani bilinmezlik vardır. İnsan, “ölüm korkusu” yüzünden harekete/arayıya geçer. Onun aradığı ölümsüzlüktür. (s. 137) İtaat, “*kendi aklını bir kenara koyup başkalarının akıllarıyla hayatını idame ettirmek*”tir. Bu da “çürüme”nin örneklerindedir. Kişi başkalarının akılları doğrultusunda yaşamaya başladığında şahsiyetini kaybeder. Gaza’nın depoda sıkça karşılaştığı bu insanlara göre kendi aklını kullanmamak adeta bir “yükten kurtulmak” gibidir. Bunlar, hayatlarının yükünden başkalarının akıllarına göre yaşayarak kurtulanlardır. Kendi aklıyla karar vermeyen bir kişi, hatalarının sorumluluğunu kabul etmek gibi bir külfete girmez. Onun adına başkaları karar vermiş, başkaları hata yapmıştır. Yaptığı hatalar nedeniyle –kendisi karar vermediği için- sorgulanmamıştır. İtaat “*iradesinden vazgeçen için, dünyanın bütün hatalarını yapabilme özgürlüğü*” “*kişinin, kendi başına işlemeye asla cesaret edemeyeceği suçları gerçekleştirebilmesinin müthiş yolu*”, “*her gün farklı biri olarak uyanılan bir rüya*” anlamına gelir. (s. 223)

İtaat toplumda bir alışkanlık, bir kültür hâline gelmiştir. Suç işlemenin yolu “*körü körüne itaat*”ten geçer. İtaat “*vicdan azabının panzehiri*”dir. Akıl sağlığını korumak için itaate, hatta “*zincirleme itaate*” ihtiyaç vardır: “*Vicdan azabından delirmemenin ve bir toplum olarak temiz kalmanın tek şartı, zincirleme itaattir.*” Her insan gibi Gaza da vicdanını kurtarmak için başka bir akla itaat etmeyi seçmiştir. Onun itaat ettiği kişi babasıdır. (s. 224)

İtaat kültürü toplumda o kadar yaygınlaşmıştır ki kahraman bazen dünyanın tersine döndüğünü düşünür. Kazadan kurtulduğu ilk saatlerde şahit olduğu, kaymakamın odacının elini öpmesi olayı kafasını karıştırır. Genç kaymakam ve odacı aynı tarikata mensuptur. Unvan sahiplerinin devletin yasal sistemine göre değil de tarikatların emirlerine göre davranması, şartı bir durumdur. Tarikat ulaştığı her bölgede “mühür” sahibidir. Bu mühürler tarikat bünyesinde devletin valisinden önce gelir. (s. 240) Kaymakamın ilk bağlı olduğu, hesap vereceği kişi bu yaşlı adamdır. Vali ve diğer kişiler sıralamada daha sonra gelir. Yaşlı adam Gaza’nın ifadesiyle “*er üniforması içinde bir general*”dir. (s. 240)

Birey: “Çağımızın Nevrotik Kişiliği”

Psikanaliz bağlamında okunduğunda kahraman anlatıcı Gaza’nın, Karen Horney’in “çağımızın nevroitik kişiliği” tanımlamasına uygun bir karakter olduğu görülür. Horney’e göre modern insanda görülen “kaygı”nın sebebi bireyin toplumla çatışmasıdır. Bu çatışma sürecinden ve kaygıdan kurtulmak için bireyin geliştirdiği “sevecenlik”, “boyun eğme”, “güç”, “insanlardan uzaklaşma” adı altında dört temel

yöntem vardır (Horney 1995:71)⁴ ve Gaza, romanda bu dört temel yolun tümünü kullanmıştır. Hakan Günday'ın roman anlayışında etkisi büyük olan Louis Ferdinand Celine'in Gecenin Sonuna Yolculuk adlı romanında benzer ifadesini gördüğümüz gibi, bütün bu kötülükler, kahramanı dış dünyadan uzaklaştırmıştır. Celine'in adı geçen romanının kahramanı, insanlar hakkında onların "yalnızca ve daima" "korkulması gereken" varlıklar olduğunu söyler. (Celine 2007:31) Gaza da insanları güvensiz bulur ve benzer duygularla kendisini dış dünyaya kapatır. Onun, "insanlık-tan kaçmak için" bulduğu çözümlerden biri nesnelere dokunmamaktır. Dokunmak bir bakıma nesnelere iletişim kurmak, karşıdaki nesneyi kabullenmektir. Bu, on altı yaşına kadar başından geçen kötülükleri, gördüğü yanlışlıkları onaylamak anlamına gelir. Gaza'nın geliştirdiği savunma mekânizmalarından biri de konuşmamaktır. Sözlü iletişimi kestiğinde kavgaların sonu geldiği için rahatlar. Gaza'ya göre sarf edilen her kelime "bir kavga"dır: "Önce kelime vardı! Diyenler haklıydı çünkü bu dünyada her şeyden önce kavganın olduğuna artık emindim. Ne kadar kelime, o kadar kavga! Koşu, yattıkları yerden, birbirlerine, küfürlerden örülmüş yumruklar atmaya çalışan vahşi bok-sörlerle doluydu." (s. 293)

Gaza "elinden gelse" "yaşayan her şeyle" ilişkisini kesecektir. Kendinden ibaret, çevresinden tamamen kopmuş bir varlık olmak ister. Sıkıntılarında kurtulabilmek için Kandali'ya, bir zamanlar sahip olduğu depoya döner ve geçmişle yüzleşir. Gaza için depo, tıpkı kazada mahsur kaldığı çukur gibi, dip noktadır. Yaşadığı müddetçe depodan daha derin "çukur" bir yere girmesi/düşmesi mümkün değildir. Depo'yu gazanın bilinçaltı olarak okursak eğer -ki yukarıda değindiğimiz gibi böyle okumaya çok uygundur- burası Gaza'nın "kendisiyle" karşılaştığı yerdir. Burada geçmişini "biçimsiz bir hayvan" olarak görür. Gaza, "ağız ve burnu olmayan" bu hayvanın, kendi geçmişi olduğunu kabullenemez ve ona şöyle hitab eder:

Hayır! Sen, benim geçmişim değilsin! Benim geçmişim böyle bir şey değil! Bu kadar korkunç değil! Beni kandıramazsın! Anlıyor musun? Çünkü ben biliyorum, ne yaşadığımı! Daha o kadar delirmedim! O kadar da değil! Ben her şeyi hatırlıyorum! Hatta sadece ben hatırlıyorum! Anlatayım mı sana da? Ha? Ama bu son! Bir daha anlatmayacağım. Niye, biliyor musun? Çünkü ne anlatırsam, artık sadece ona inanacağım! Ne sana ne de bir başkasına! Sadece anlatacağım hikâyeye inanacağım! Anladın mı beni?" (s. 313)

İnsanlardan nefret eden kahraman, toplumdan uzak yaşamak, yalnız ölmek ister. Babasının sakladığı parayı bulup satın alacağı evin hayalini kurarken bunu düşünür. Almayı düşündüğü ev insanlardan o kadar uzak olmalıdır ki öldüğü zaman onun ölüm haberini kimse almamalı, insanlar onu bulana kadar çürüyüp gitmelidir. (s. 336) Gaza her ne kadar toplumla barışmak, insanlara dokunabilmek için çaba gösterse de bunu bir türlü başaramaz. (s. 341)

4 "Horney'e göre "nevrotik kişi" kaçınılmaz olarak, hem herkes tarafından sevimli olmayı istemeye, başkalarına boyun eğmeye ve kendi iradesini onlar üzerinde uygulamaya, insanlardan uzaklaşmaya ve onların sevecenliğini özlemeye itilebilir." Dikkat edilirse Gaza üzerinden anlamaya çalıştığımız zihniyet meseleleri içinde bu duyguların tamamının görülməsi mümkündür."

Linç Kültürü

Birey içine düştüğü bu yalnızlıktan; topluma ayak uyduran, toplumla birlikte düşünen ve onlarla aynı biçimde davranan biri hâline gelerek kurtulabilir. Karen Horney'e göre kişi kurtuluşa; kendi isteklerini bir kenara bırakarak ve “*bir özgeçelik ya da özveri ideali*” içinde davranarak, benliğinden vazgeçerek ve teslim olarak ulaşabilir. (Horney 1995:72) Kierkegaard'ın “umutsuz kişi”si gibi Gaza da kurtuluşun yolunu –geçici de olsa- “başkası” gibi olarak “ben” olmayı unutarak bulur. Kierkegaard'a göre “umutsuz kişinin” iğrenme hastalığını tedavi edebilmesi için “içeri”ye değil “dışarıya” ihtiyacı vardır –Gaza da bu noktada kurtuluşu dışarıda arar:-

Dışarıdan gelen yardımla umutsuz kişi yaşama yeniden kavuşur, dün olmadığı bir ben hâline gelmeden bıraktığı noktadan yeniden başlar ve katıksız bir doğallığın içinde yaşamını sürdürür. Ama dışarının yardımı olmazsa gerçek başka bir biçimde oluşmaya başlar. Bununla birlikte kadavraya biraz hayat gelir, ama ‘artık hiçbir zaman kendisi olmayacaktır’ denir. Artık yaşamı anlamada eline birkaç kırıntı geçmiştir, başkalarına ve bunların yaşamak için edindikleri biçimlere öykünür... ve işte onlar gibi yaşamaya başlar.” (Kierkegaard 2004:65)

Gaza'nın yöneldiği dışarı “suçun” sıradanlaştığı, günahın günah olmaktan çıktığı bir yerdir. Dışarıda toplumsal akıl geçerlidir. Bu aklın gerçek hayatta olumsuz yansımalarından biri “linç”tir. Bireysel olarak dışavurulamayan duygular toplumsal hayatta açığa çıkar. Gaza, hastalığından kurtulmak için, hiç tanımadığı insanlarla tanımadığı birini linç ederek işe başlar. (s. 346)

Romanın bazı bölümlerinde anlatıcının verdiği gereksiz bilgilerle roman ansiklopedileşir. Örneklerden biri “linç” kavramının ortaya çıkışının anlatıldığı bölümdür. Kahraman bu noktadan sonra linç olgusunun tasviri üzerinde durur. Kendisini toplumla özdeşleştirmesini sağlayan “linç etme arzusu” “*heyecan*”la birlikte gerçekleşir. Linç kültürü, kalabalıkların akıl ve iradeden yoksun bir şekilde kendileri için doğru olarak gördükleri yöne doğru birlikte yürüme, yürürken yakıp yıkmaları, kendileri gibi düşünmeyenleri öldürmeleri biçiminde kendini gösterir. Birey kalabalığın içinde kişiliğini yitirir, iradesini kalabalığına adar. Kahramana göre Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere her toplumda var olan linç kültürünün esasında tek bir düşman yaratma ve onunla savaşma arzusu vardır.⁵ Toplumların hayatta kalmaları buna bağlıdır. (s. 363) Linç toplumu birliğe ulaşmış, kaostan kurtulmuş, ticareti bilen, ilerlemiş bir toplumdur. (s. 364) Bu kültürün her coğrafyada var olduğunu belirten kahraman bu görüşünü şöyle ifade eder:

5 Hakan Günday, romanın genelinde “çürümüşlük, itaat, linç, riyakârlık” vb. gibi olumsuz vasıfların tümünün sadece bizim toplumumuza ait olmadığını, tüm insanlığı kapsadığını verdiği örneklerle düşündürür. Bu yönüyle, içinde yaşadığı toplumu her fırsat bulduğunda aşağılayan, oryantalist, güvensiz ve kompleksli yazarlardan ayrılır.

Sonuçta, linç, insanın kanındaydı. Doğasının bir gereği olarak her yerde vardı: Ailede, okulda, semtte, toplumda, uluslararası ilişkilerde, her yerde. Hatta her gün onlarca devlet bir araya gelip ortak bir düşman ilan ediyordu. Bu ortak düşman devlet sayesinde, en az bir konuda anlaşmış oluyor, böylece kendi aralarındaki gündelik pazarlıklarına daha rahat geçebiliyorlardı. (s. 365)

Toplumları linç kültüründen vazgeçirebilme konusunda Gaza'nın –Amerikan filimlerinde sıkça örneklerini gördüğümüz- bir rüyası vardır. Dünya toplumlarının bir araya gelebilmesi için dünyanın uzaylı istilasına uğraması gerekir. Eğer dünyalılar bir tek düşmana odaklanırsa bir araya gelmeleri, birbirlerini linç etmekten vazgeçmeleri mümkün olacaktır. (s. 364)

Linç kültürü, körü körüne itaatle bağlantılıdır. Bireye toplumun kurallarına uyarak sorumluluklarından kurtulma fırsatı verir. Linç kültürünün yaşadığı/yaşatıldığı etkinliklerin başında maçlar gelir. Taraftarlar takımlarının formasını giydiğinde bireysellikten koparak o takımın bir üyesi olur. Takımın zaferi, yenilgisi, mücadelesi gibi hususların tümü bireyin sorumluluk alanını belirler, ona hak ve yetkiler verir. Aklını ve iradesini bir tarikatın şeyhine emanet edip sorumluluktan kurtulan müritler gibi, taraftarlar da iradelerini takımın emrine verirler ve rahatlarlar. Futbol taraftarı olmak bir bakıma görünür olmaktan uzaklaşmaktır: "Kalabalık öylesine büyüdü bir şeydi ki, içine girildiğinde ne ad ne de kütle kalıyordu. Kitle ikisini de yutuyor ve sahip olunan kimliğin sorumluluğundan sınırlı bir süre için de olsa kurtuluşu sağlıyordu. (s. 373)

Hastalığın tedavisini kalabalıkların linç psikolojisine sıkı sıkıya sarılmakta bulan Gaza, dünya linç turuna çıkar. Gaza'ya göre dünya bir "linç yuvası"dır. "Ortadoğu, Kuzey Afrika, Balkanlar, Kıta Avrupası, İngiltere... Hepsinde de mutlaka bir linç" sürmektedir. Linç kültürü yaşamın her alanında olduğu gibi insanların her kesiminde de kendisini gösterir. Çocuklar, kadınlar, erkekler, yaşlılar arasında yaşar. Birey bu kültüre ayak uydurabildiği sürece hayatta kalır, ezilen olmaktan kurtulur.

"İnsanlık Sirkisi"nde Haber Üreten Medya

Medya toplumsal çürümenin nedenlerindedir. Romanda medyanın çürümüşlüğünü "yasadışı göç yolları" nı araştıran Fransız gazeteci Maxime örneğinde görürüz. Maxime, Bağdat'tan Fransa'ya gitmek üzere insan kaçakçılarına başvurarak kaçakçıların yöntemlerini öğrenmeye çalışır. Maxime'in asıl amacı "bir insanlık dramı" bularak ödül alacağı bir haber hazırlayabilmektir. Geldiği nokta çok "isabetli"dir; çünkü burası "insanlık sirkisi"nin tam ortasıdır. Medya var olanı anlatmanın peşinde değildir. Onun için önemli olan "ürettiği" haberin kaç kişiye ulaştığı, bunların ne kadarını etkilediği ve sonuçta ne kadar çok para kazandırdığıdır. Kaçakların göç yollarında çektiği sıkıntılar, gördükleri zulümler dünya medyasının umurunda bile değildir. (s. 228)

Kahraman anlatıcı gazetecileri “yemek artıklarının peşinde koşan köpekler”e benzetir. Büyük kazadan sonra Gaza’yı görüntülemek için hastanenin bahçesine doluşan gazeteciler “ellerinde mikrofonlarla, kemik sıyırmak için sabırsızlanan” köpekler gibi “üçüncü sayfa” haberi ararlar. Gaza’nın yaşadıklarının ayrıntısı “cehennem” olduğu için onların aradığına uygun değildir:

Cehennem, sadece bir kelimeydi ve öyle kalması gerekiyordu. Şeytan ayrıntıda gizlenmiyordu! Zaten orada yaşıyordu. Çünkü ayrıntı onun eviydi. Adresi! Cehennem! Ve kimse, yolu oraya düşün istemiyordu! Bu yüzden de ayrıntılar gizleniyordu. Hepimiz ve bütün haberler birbirimiz için birer özetlik, daha fazlası değil. Bir haber özeti! Bir gün gelecek ve kimseyi gereksiz ayrıntılarla sıkmamak için, birileri de bu dünyayı özetleyecekti.” (s. 254)

Sonuç

Hakan Günday daha önce kaleme aldığı Piç romanında kahramanlarından birine bir roman tarifi yaptırır. Bu roman tarifine göre “iki kez okunmayacak” roman kötü, herhangi bir sayfasını açıp okunmaya başlanıldığında okunabilen roman iyidir. Aynı zamanda okunan romanda anlatılanlar insana bir şeyler düşündürürse de iyi sıfatını alabilir. (Günday 2003:47) Bu görüş, her ne kadar Günday’ın roman anlayışını birebir yansıtmasa da onun hakkında belli ipuçları verir. *Daha*’nın ikinci kez okunması isteği bir tarafa, işlediği meselelerin güncelliği nedeniyle okuyana bir şeyler düşündürdüğü/düşündüreceği açıktır. Bu yazının sınırlılığı içinde, yukarıda örneklediğimiz zihniyetle ilgili unsurları göz önünde bulundurduğumuzda, yazarın düşünce ağırlıklı eseri *Daha*’da bütün yükü Gaza’ya yüklediğini görüyoruz. “Doğuştan katil” olan bir kahramanın “yaratılıştan kötü” bir dünyada “çürümeye” terk edilmesinin; önce kendisiyle sonra toplumla yüzleşerek “günahlarından arınma”ya çalışmasının anlatıldığı *Daha* romanında, anlatıcı kahraman Gaza’nın omuzlarındaki ağırlığın ne kadar yoğun olduğu açıktır. (Kerimoğlu 2010)⁶ Bu durum, romanı oluşturan unsurların (vaka, olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, dil ve üslup vs.) dengeli dağıtımı konusunda birtakım sorunları beraberinde getirmiştir.

Yukarıda verdiğimiz örneklerde değindiğimiz gibi *Daha*’da, roman kahramanı üzerinden modern bireyin dünya karşısındaki “çaresizliği” anlatılır. Anlatıcı kahramanın gözüyle baktığımızda insan, aile, toplum, siyasi sistem kısacası herşey “çürümekte”dir. Bu dünyanın özünde “iyilik” yoktur. Kötülük geçmişi, bugünü ve geleceği kuşatmıştır. İroni “olumlu” olanın geçici/sahte/yalan; “olumsuz” olanın kalıcı/gerçek/doğru olmasında, canlılığın içinde ölümü barındırmasındadır. Baba “koryucu” değil, “yok edici”dir. Başarı, ödüllendirilmez. Çocukluk, masumiyet içeren

6 Bahsedilen ağırlık yazarın dilinden gelir. Hakan Günday birçok romanında olduğu gibi bu romanında da “aforizma”ları çok sık kullanır. Aforizmaların sıklığı okuru kurgusal metinden koparır ve bu metni geçici bir süre eleştiri yazısına dönüştürür.

anlamını yitirmiştir. Medeniyet, bireyi yaratmış ancak birey medeniyetin yıkımında rol oynamış, linç kültüründen kurtulamamıştır. İnsanlığın düştüğü “çukur”dan kurtulması dünyanın gidişatına bakıldığında zor görünmektedir. Toplum, riyakâr ve kördür. Dünyayı bu bağlamda gören bir romanın/roman kahramanının söylem ve eylemleri, dünyanın geleceği hakkında kötümser düşünen, insanlıktan “umudunu kesmiş” , “kendine ve insanlara güvenini kaybetmiş” , “inançsızlaşmış” insanın/yazarın zihniyetini yansıtır. Kahramanın okura birşeyler öğretmek, ideal bir dünya kurmak, gibi bir derdi/isteği yoktur. Yazar, *Daha*'da dünyanın hâlihazır durumunu anlatırken “ütopyanın” değil “distopyanın” , “kahramanın” değil “antikahramanın” peşindedir. Kahraman anlatıcı vasıtasıyla “kötülüğü” , “çirkinliği” , “çürümüşlüğü” seçmesinin “anamlı” olması bir yana, bunları ifadede “nötr” olmaya özen gösterdiği açıktır.

Kaynakça

- Aktaş, Şerif, (2013), Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinler, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- Aktaş, Şerif, (1991), Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Bakhtin, Mikhail, (2001), Karnavalın Romanı; Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Celine, Louis Ferdinand, (2007), Gecenin Sonuna Yolculuk, YKY, İstanbul.
- Eagleton, Terry, (2012), Kötülük Üzerine Bir Deneme, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Forster, E.M., (1985), Roman Sanatı, Adam Yayınları, İstanbul.
- Freud, Sigmund, (2016), Sanat ve Sanatçılar Üzerine, YKY, İstanbul.
- Goldmann, Lucien, (2005), Roman Sosyolojisi, Çev. Ayberk Erkay, Birleşik Yayınları, Ankara.
- Günday, Hakan, (2013), Daha, Doğan Kitap, İstanbul.
- Günday, Hakan, (2003), Piç, Doğan Kitap, İstanbul.
- Hohrney, Karen, (1995) Çağımızın Nevrotik Kişiliği, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Jahn, Manfred, (2012) Anlatıbilim, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kerimoğlu, Caner, (2010) Hakan Günday Romanlarında Aforizmalar, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/1 Winter.
- Kierkegaard, Soren, (2004), Ölümcül Hastalık Umutsuzluk, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Kundera, Milan, (1989), Roman Sanatı, Afa Yayınları, İstanbul.
- Lodge, David, (2013), Kurgu Sanatı, Hece Yayınları, Ankara.
- Moran, Berna, (2014), Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rifat, Mehmet, (2012), Roman Kurgusu ve Yapısal Çözümleme, YKY, İstanbul.
- Soykan, Ömer Naci, (2004), Varoluş Yolunun Ana Kavşağında: Korku ve Kaygı, Doğu Batı Dergisi, Yıl 2, Sayı 6, Şubat-Mart-Nisan 19/99, Ankara.